

КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД ДО ПІДГОТОВКИ КЕРІВНИКА НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Наталія УЙСІМБАЄВА (Кіровоград)

У статті визначається необхідність впровадження компетентнісного підходу під час підготовки керівників навчальних закладів та аналізуються основні проблеми пов'язані з цим процесом, досліджуються основні підходи щодо визначення змісту професійної компетентності керівника школи.

В статье определяется необходимость внедрения компетентностного подхода при подготовке руководителей учебных заведений и анализируются основные проблемы связаны с этим процессом, исследуются основные подходы к определению содержания профессиональной компетентности руководителя школы.

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетентність, компетенції, професійна компетентність, професійна компетентність керівника школи.

Компетентність фахівця в галузі освіти об'єктивно набуває все більшої актуальності завдяки ускладненню і постійному розширенню соціального досвіду, сфери освітніх послуг, появі інноваційних типів шкіл, авторських педагогічних програм, проєктів, технологій, виникненню різних форм презентації і переробки інформації, зростаючому рівню запитів соціуму.

Директор навчального закладу стає ключовою фігурою в здійсненні управлінської діяльності навчально-виховного процесу. Сучасний керівник навчального закладу виступає трансформатором оновленого змісту освіти, освітніх технологій, форм та методів навчання, виховання й розвитку особистості, піклується про власну управлінську діяльність, про впровадження елементів новизни, оригінальності, тобто всього того, що необхідне для забезпечення реформування навчально-виховного та навчально-виробничого процесу в НЗ та підвищення результативності управлінської діяльності [11, 23].

Використання компетентного підходу ґрунтується на розумінні того, що прогрес людства залежить не стільки від економічного зростання, скільки від рівня розвитку особистості, що передбачає перехід від поняття «людські ресурси» до концепції «компетентність людини» [10].

Традиційний підхід до підготовки керівників-професіоналів не враховує гострої необхідності у формуванні кожним керівником школи суб'єктно-особистісного досвіду самопроекування, самоорганізації і самореалізації власної траєкторії саморозвитку, сходження до «акме» професіоналізму. Відсутність названого досвіду негативно впливає на визначення шкільним керівником місії, ідеології, філософії і технологій своєї безперервної освітньої діяльності. Зрештою, це позначається на якості вирішення професійних задач, пов'язаних із забезпеченням готовності шкільної освіти до створення умов для саморозвитку особистості педагогів і учнів.

Останнім часом під поняттям компетентнісний підхід розуміється спрямованість освітнього процесу на формування і розвиток ключових і предметних компетенцій особистості. Результатом такого процесу буде формування загальної компетентності людини, що є сукупністю ключових компетенцій, інтегрованих характеристик особистості. Така характеристика має бути сформована у процесі навчання і містити знання, вміння, ставлення, досвід діяльності й поведінкові моделі особистості.

Компетентнісно орієнтований підхід до освіти не заперечує необхідності формувати освітню базу та комплекс навичок та вмінь, а також елементів функціональної грамотності (соціально прийнятних

алгоритмів дії в типових ситуаціях), мова йде про досягнення інтегрованого результату – компетенції [7, 2].

На відміну від традиційного знаннєво-орієнтовного підходу, компетентнісний підхід відображає вимоги не тільки до змісту освіти (що повинен знати, вміти і якими навичками має володіти випускник), а й до поведінкової складової (здатність застосовувати знання, вміння, навички на практиці).

На думку В. А. Болотова компетентнісний підхід до освіти означає поступове перетворення освітньої парадигми на створення умов для оволодіння комплексом компетенцій, що сприяють формуванню особистості, здатності адаптуватися в умовах багатofакторного соціально-політичного, економічного, інформаційного та комунікаційного простору [1].

Різні аспекти проблеми формування професійної компетентності фахівців досліджували такі вчені: Н. В. Кузьміна, Дж. Куллахан, О. І. Пометун, Н. Ф. Тализіна, Р. Уайт (становлення та тлумачення поняття компетентності); Н. В. Бордовська, О. А. Дубасенюк, І. А. Зязюн, Є. І. Ісаєв, В. В. Радул (компетентність як необхідна складова компонента професіоналізму); Е. Ф. Зеєр, Е. А. Климов, А. К. Маркова, Н. Ф. Тализіна, А. Ф. Присяжна, С. А. Раков (ключові компетенції спеціалістів); В. А. Адольф, Є. С. Барбіна, Н. В. Бордовська, Т. Г. Браже, О. А. Дубасенюк, М. В. Вачевський, А. О. Вербицький, І. В. Гушлевська, І. А. Зязюн, М. К. Кабардов, Н. Л. Коломінський, С. О. Кубицький, А. К. Маркова, Н. Г. Ничкало, Л. Є. Петухова, С. Є. Шишов (проблеми формування професійної компетентності фахівця); І. Д. Бех, І. М. Богданова, Т. Г. Браже, Л. П. Буєва, Б. С. Гершунський, О. О. Заболотська, Н. В. Кічук, В. І. Маслов, О. М. Пехота (розгляд професійної компетентності через призму особистості спеціаліста).

Компетентність – це інтегративна характеристика особи, що відображає готовність і здатність людини мобілізувати набуті знання, вміння, досвід і способи діяльності та поведінки для ефективного вирішення завдань, які виникають перед нею в процесі діяльності.

Компетентність означає стійку здатність до діяльності зі знанням справи, що включає: глибоке розуміння суті виконуваних задач і проблем, що розв'язуються; знання досвіду, що наявний у даній галузі, активне володіння його кращими досягненнями; уміння вибирати засоби і способи дії, адекватні конкретним обставинам; почуття відповідальності за досягнуті результати; здатність учитися на помилках і вносити корективи в процесі досягнення цілей [2].

Категорія «професійна компетентність» визначається головним чином рівнем професійної освіти, досвідом та індивідуальними здібностями людини, її мотивованими прагненнями до безперервної

самоосвіти та самовдосконалення, творчим і відповідальним ставленням до справи [5, 74].

О. Є. Дубіна на підставі аналізу наукових досліджень робить висновок щодо змісту та структури професійної компетентності сучасного фахівця: по-перше, професійна компетентність є інтегративною характеристикою особистості фахівця, що ґрунтується на знаннях, уміннях, навичках, досвіді діяльності та особистісному ставленні до них; по-друге, професійна компетентність як інтегративна якість фахівця є метою, якій підпорядковується процес професійного формування та розвитку фахівця незалежно від професійної галузі; по-третє, професійна компетентність виявляється через діяльність та має діалектичний характер, вона охоплює усі сфери розвитку особистості; по-четверте, структура та склад моделі професійної компетентності фахівця значною мірою залежить від виду та галузі діяльності фахівця [6].

В контексті нашого дослідження нас цікавить професійна компетентність керівника навчального закладу.

Проблема підвищення професійної компетентності керівних педагогічних кадрів розглядалася в різних аспектах у працях В. Адольфа, І. Ареф'єва, В. Бондаря, С. Висоцької, М. Коломійця, Н. Кузьміної, В. Лозової, А. Маркової, А. Орлова, В. Пилипівського, В. Синенка, О. Шияна та інших науковців.

На думку Е. М. Нікітіна «професійна компетентність – це інтегральна професійно-особистісна характеристика, обумовлена готовністю і здатністю виконувати управлінські функції відповідно до прийнятих в соціумі на даний момент норм і стандартів» [8].

В. П. Поліщук наголошує, що поняття компетентності є набагато ширшим і не розглядається як проста сума «знань – умінь – навичок», а має дещо інший смисл. Воно містить не тільки когнітивну й операціонально-технологічну, а й індивідуально-значущу, креативну й інші складові особистості. Сучасний керівник повинен вміти сам і навчити вчителів творчо впроваджувати знання, критично осмислювати здобуту інформацію [9, 7].

Професійна компетентність директора школи структурно складається з управлінських, педагогічних, комунікативних, діагностичних і дослідницьких компонентів діяльності і визначається рівнем сформованості професійних знань і умінь, ступенем розвитку професійно значущих особистісних якостей, що необхідні для оптимальної реалізації управлінських функцій з досягнення цільових настанов. Директор школи повинен мати високий рівень культури праці, побуту, спілкування і пізнання.

До психолого-акмеологічних особливостей особистості і професійної діяльності керівника, що визначають рівень його професійної компетентності, відносять: уміння створити ефективну управлінську команду; здатність бачити перспективи розвитку своєї діяльності і самому їх визначати; швидке реагування на зміну ситуації; самостійність і винахідливість у прийнятті управлінських рішень; установку на розвиток організації; творчу активність і здатність до нововведень; рішучість і динамічність у своїх вчинках і думках [4, 8].

Аналіз різних точок зору дозволяє сформулювати істотні ознаки поняття «професійна компетентність» керівника школи:

- здатність до управлінської діяльності;
- готовність до виконання різноманітних управлінських функцій;
- професійно значущі уміння;
- професійно значущі якості особистості, що забезпечують управлінську діяльність [3, 34].

Щоб компетентність як потенційна можливість особистості сприяла ефективній професійній діяльності, необхідні певні об'єктивні умови, відповідна мотивація, волеві зусилля і визначена актуалізація одержаних знань. Особа керівника, його професійні та моральні якості можуть служити основою для згуртування педагогічного колективу, успішного вирішення в сучасних умовах складних завдань навчання та виховання нових поколінь громадян країни. Негативні сторони в характері та стилі керівництва директора можуть привести до зниження ефективності роботи освітнього закладу, дискомфорту педагогічного колективу.

Тому професійну компетентність директора школи ми розглядаємо як інтегративну здатність до вирішення виникаючих професійних завдань та проблем, яка передбачає наявність особистісних характеристик фахівця, що визначає готовність і здатність виконувати педагогічні й управлінські функції в нових умовах відповідно до службового статусу.

Формування професійної компетентності керівника школи відбувається під впливом багатьох умов до основних з яких відносяться: залучення директора школи до самоосвітньої діяльності; розвиток творчого потенціалу керівника навчального закладу; післядипломна управлінська освіта як умова формування професійної компетентності керівників школи. Професійна компетентність директора школи визначається головним чином рівнем професійної освіти, досвідом та індивідуальними здібностями людини, її мотивованими прагненнями до безперервної самоосвіти та самовдосконалення, творчим і відповідальним ставленням до справи. Процес самоосвіти є оптимальним шляхом формування професійної компетентності директора школи

оскільки сприяє розвиток здатності до самореалізації творчого потенціалу, спрямованості на саморозвиток протягом усього життя. Умовами ефективної самоосвітньої діяльності є визначення напрямку самоосвітньої діяльності, складання індивідуального плану самоосвіти та впровадження його у життя. Розвиток творчого потенціалу відбувається за умови залучення керівника школи до інноваційної та пізнавально-творчої діяльності. Залучення директора школи до пізнавально-творчої діяльності сприяє розвитку творчого мислення, здатності до аналізу та нестандартного розв'язання проблеми, формуванню індивідуального стилю.

Таким чином можемо констатувати, що компетентність свідчить, про те, що у директора школи: є наявність знань, необхідних для успішного управління, розуміння їхнього значення для практики керівництва, прагнення до їх постійного оновлення; достатній для управління досвід керівництва; він систематично аналізує і приймає найбільш прийнятні в даній ситуації рішення; директор має визначений набір управлінських рішень, алгоритмів вирішення типових задач, який зможе використовувати в разі необхідності.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Болотов В. А., Сериков В. В. Компетентносная модель: от идеи до образовательной программы / В. А. Болотов, В. В. Сериков // Педагогика. – 2003. – № 10. – С.25.
2. Василенко Л. В., Гришина І. В. Професійна компетентність керівника школи / Л. В. Василенко, І. В. Гришина. – Х.: Вид.група «Основа», 2006. – 208 с.
3. Вища освіта України і Болонський процес: Навчальний посібник / За ред. В. Г. Кременя. – Тернопіль, 2004. – 384 с.
4. Волобуєва Т. Б. Самоосвітня діяльність керівника [Текст] / Т. Б. Волобуєва. – Харків: Основа, 2005.
5. Гелбутівська Т. Алгоритм розвитку життєвої компетенції [Текст]: круглий стіл / Т. Гелбутівська // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2003 – № 3. – С. 74-75.
6. Дубіна О. Є. До проблем визначення структури та змісту моделі професійної компетентності сучасного фахівця / О. Є. Дубіна // Наукові записки. – Випуск 68. – Серія: Педагогічні науки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В.Винниченка, 2006. – 248 с.
7. Іщенко І. А., Шалаєва В. В. Формування професійної компетентності керівників навчальних закладів / І. А. Іщенко, В. В. Шалаєва // Управління школою. – 2010. – № 3. – С. 2 – 5.
8. Никитин Э. М. Профессиональная компетентность педагога взрослых (андролога) как фактор межсубъектного взаимодействия. Трансляции социального опыта и культуры в образовании / Э. М. Никитин // Интеграционные процессы в образовании взрослых. Материалы научно-практической конференции / Отв.ред. Ю. Н. Кулюткин. – Спб.: ИОВРАО, 1997. – С.134.
9. Поліщук В. П. Психологічний аналіз управлінської діяльності директора навчально-виховного закладу / В. П. Поліщук. // Шлях освіти. – 2002. – №7. – С. 12.
10. Пометун О. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти / О.Пометун // Рідна школа. – 2005. - № 1. – С.65-69.
11. Сергеева Л. М. Сучасні орієнтири змісту управлінської компетентності керівника навчального закладу / Л. М. Сергеева // Теорія та методика управління освітою. – № 3. – 2010 – С. 23.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Уйсімбаєва Наталія Василівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Коло наукових інтересів: дослідження проблем формування професійної компетентності майбутнього фахівця.